

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Var en man!”

Interaktioner mellan elever i hem- och konsumentkunskap.

Eva Fridman

”Inriktning/specialisering/LAU370”

Handledare: Monica Petersson

Examinator: Helena Åberg

Rapportnummer: HT09-2820-03

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: "Var en man!" Interaktioner mellan elever i hem- och konsumentkunskap

Författare: Eva Fridman

Termin och år: HT 2009

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Monica Petersson

Examinator: Helena Åberg

Rapportnummer: HT09-2820-03

Nyckelord: Hem- och konsumentkunskap, interaktioner, genus, jämställdhet, kursplan

Sammanfattning:

Syftet med uppsatsen är att undersöka interaktioner mellan elever i hem- och konsumentkunskap utifrån ett genusperspektiv. Utgångspunkten är perspektivet jämställdhet i kursplanen för hem- och konsumentkunskap.

Problemfrågor:

Hur ser interaktionen ut mellan elever i hem- och konsumentkunskap?

Skiljer den sig åt beroende på socioekonomiska förutsättningar? Om ja, i så fall hur?

Studien bygger på observationer på två högstadieskolor som har olika socioekonomiska förutsättningar. Löpande protokoll har använts och fyra lektioner har observerats på respektive skola. Jämställdhet finns inskrivet i kursplanen för hem- och konsumentkunskap och är också ett av de fyra perspektiv som skall genomsyra all undervisning. Ett exempel på en definition av jämställdhet innebär att kvinnor och män ska ha samma skyldigheter, möjligheter och rättigheter inom livets alla områden (SCB 2008:5). Resultatet i denna uppsats visar att det finns ett könsrollmönster i hem- och konsumentkunskap som stämmer överens med den forskning som finns inom området. Exempel på detta är att pojkarna inte tar lika mycket ansvar, är mer lekfulla och barnsliga och bryter mot de regler som gäller i större utsträckning än flickorna. De dominerar också flickorna genom korthuggna uppmaningar och att även nonchalera deras tilltal. Flickorna leder arbetet framåt, är behjälpliga pojkarna och gör som de blir tillsagda. Skillnader mellan skolorna kan också urskiljas. Eleverna som går i skolan som ligger i ett socioekonomiskt område med hög status är mer verbala och där framkommer att pojkarna inte hävdar sin manlighet lika utstuderat som vissa pojkar gör i skolan som ligger i ett socioekonomiskt område med låg status. Likheterna ligger i att på båda skolorna pågår dominanshandlingar av pojkarna som flickorna inte protesterar emot. Detta innebär stora krav på lärare att bemöta sina elever jämställt men också undervisningsaspekten där eleverna ska lära sig betydelsen av jämställdhet och hur den påverkar relationer mellan människor och verksamheterna i ett hushåll.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING.....	5
TEORETISK ANKNYTNING	5
KONSTRUKTIONER AV KÖN	6
KÖNSMÖNSTER.....	7
UTVECKLINGEN AV IDENTITETER OCH RELATIONER I SKOLAN	7
KAMRATGRUPPER OCH INFLYTANDE	8
KLASS OCH KÖN	9
SKOLAN, SAMHÄLLET OCH DESS PÅVERKAN	9
MASKULINITETER KONTRA FEMININITETER	10
DESIGN, METODER OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	11
URVAL	11
GENOMFÖRANDE	12
BEARBETNING OCH ANALYS	12
METODDISKUSSION	13
RESULTATREDOVISNING	13
DEN "NYA" FLICKAN OCH DEN LEKFULLA POJKEN	14
DOMINANSHANDLINGAR	15
HOMOFOBI OCH UPPMANINGAR.....	16
GRUPPTRYCK OCH MANLIGHET	18
OINTRESSE OCH INGA PROTESTER	20
RESULTATDISKUSSION	21
FEMININITETER	21
MASKULINITETER	22
KÖNSKONFORMITET	23
DOCKVAGNAR OCH RACERBILAR	24
FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING.....	24
MÅL OCH FÖRVÄNTNINGAR	25
REFERENSER.....	26
BILAGA	

Inledning

Två pojkar och en flicka arbetar tillsammans i lektionssalen för hem- och konsumentkunskap och en annan pojke kommer in i deras kök och börjar ”skojbråka” med en av pojkarna. Han riktar en spark i magen på pojken och pojken som träffas viker ihop sig av sparken varmed flickan uppmanande utropar; Var en man!

Citatet ovan som är hämtat från en lektion i hem- och konsumentkunskap på högstadiet är ett exempel på hur en av våra föreställningar om kön kan ta sig uttryck. Det finns många föreställningar om hur vi förväntas vara som flicka/pojke respektive kvinna/man och ett perspektiv som jag har valt att belysa i denna uppsats är föreställningen om kön och hur vi förväntas uppträda beroende på kön. Teorin som ligger till grund för uppsatsen är att kön är något som ”görs” och inte bara något vi ”är” (jfr Holm 2008:17, Connell 2002:15).

Det finns olika teorier inom genusforskning som behandlar förhållningssättet till biologiskt och socialt kön. Ett synsätt innebär att det skulle finnas speciella egenskaper knutna till respektive kön (biologiskt kön) och ett annat perspektiv är att det sociala könet är socialt och kulturellt konstruerat. Synen på om ”manligt” och ”kvinnligt” är en giltig uppdelning av mänskligheten och i så fall varför och på vilket sätt, råder det också delade meningar om. Holmberg skriver att det finns en myt om att Sverige är jämställt och att inget kunde vara mer fel. Hon menar att genus är en attityd- och kunskapsfråga som kräver både insikt, kunskap och vilja till förändring (Holmberg 2005:11).

I läroplanen för skolan, Lpo94, finns direktiv att vi ska arbeta för att motverka traditionella könsmonster i skolan (Utbildningsdepartementet 2006:4-5). I skollagen står det att var och en som verkar inom skolan ska främja jämställdhet mellan könen (SFS 1985:1100). En övergripande definition har formulerats av Statistiska centralbyrån. Enligt definitionen innebär jämställdhet att kvinnor och män ska ha samma skyldigheter, möjligheter och rättigheter inom livets alla områden (SCB 2006:5). Jämställdhet är alltså målet men det finns skilda uppfattningar om orsaken till maktordningen mellan män och kvinnor. Det finns också delade uppfattningar om hur jämställdhet ska uppnås och vilka effekter man vill att den ska ha (Holmberg 2005:9).

Jämställdhet är ett av fyra perspektiv i hem- och konsumentkunskap och ska genomsyra alla fyra kunskapsområden i ämnet som innefattar mat och måltider, boende, social gemenskap och konsumentekonomi (Skolverket 2000:18-19). Hem- och konsumentkunskap arbetar med uppgifter som har hemmet som bas. Detta är en arena som historiskt har varit kvinnans domän och i många fall fortfarande är kvinnans ansvarsområde (SCB 2006:40). Eftersom uppdelningen mellan könen fortfarande är påtaglig är det extra viktigt att arbeta med jämställdhetsfrågor i hem- och konsumentkunskap för att kunna bryta denna ordning och nå de mål som anges i skollag, läroplan och regeringens mål för jämställdhet i Sverige. Som lärare är det viktigt att ha kunskap om dolda könsstrukturer för att nå målen i kursplanen (jfr Holmberg 2005:11). Jag har valt att undersöka två skolor med olika socioekonomiska förutsättningar. Den ena ligger i ett område som kan kännetecknas av låg socioekonomisk status och är en mångkulturell skola och den andra skolan är belägen i ett område som har hög socioekonomisk status. Syftet är att undersöka interaktioner mellan elever utifrån ett genusperspektiv och om könsstrukturerna eventuellt skiljer sig åt beroende på skola. Jag är självklart medveten om att inga generella slutsatser kan dras då det finns skillnader mellan elever oberoende skola. Lundgren menar att uppdelningen flickor och pojkar som sker i skolan kan ge en normerande effekt. Hänsyn tas bara till kön och inga andra skillnader som t.ex sociala fokuseras. Konsekvensen av detta menar hon blir att ”kulturella konstruktioner förstås som precis så oföränder-

cis så oföränderliga och fast grundläggande som man annars ofta tänker sig biologin vara”. Detta orsakar en fortsatt könsordning som inte förmår att på något radikalt vis ifrågasättas (Lundgren 2000:178). Jag vill undersöka hur interaktioner kan yttra sig beroende på kön utifrån socioekonomisk tillhörighet. Förhoppningen är att med hjälp av den information som kommer fram bidra med kunskap som understödjer lärare i hem- och konsumentkunskap och hjälper dem att hantera undervisning i jämställdhet enligt kursplanen för hem- och konsumentkunskap.

Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att undersöka interaktioner mellan elever utifrån ett genusperspektiv i två skolor med olika socioekonomiska förutsättningar.

Problemfrågor:

Hur ser interaktioner ut mellan elever i hem- och konsumentkunskap?

Skiljer sig interaktioner åt beroende på socioekonomiska förutsättningar? Om ja, i så fall hur?

Teoretisk anknytning

Det är tydligt att synen på hur man ska arbeta med jämställdhet i skolan har förändrats de senaste decennierna. I läroplan för skolan, Lgr 69, låg fokus på lika utbildning, lika kunskaper och lika bemötande samt att aktivt ifrågasätta rådande könsmönster, medan det i Lgr 80 låg på yrkesval och främst flickor uppmanades att välja traditionellt ”manliga” yrken. Frågor som även belystes i kursplanen för hemkunskap som ämnet hette då, var om jämställdhet i hemmet även påverkade jämställdhet i andra delar av livet. I nuvarande läroplan, Lpo 94, har skolan ett ansvar att motverka traditionella könsmönster och att erbjuda pojkar och flickor en likvärdig utbildning (Utbildningsdepartementet 2006:4). I kursplanen för hem- och konsumentkunskap finns följande formulering:

Ett demokratiskt och jämställt samhälle förutsätter att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Ämnet hem- och konsumentkunskap utvecklar flickors och pojkars identiteter genom att ge erfarenheter av och kunskaper om sambanden mellan jämställdhet och verksamheterna i hushållet (Skolverket 2000:18).

Enligt kursplanen för hem- och konsumentkunskap är syftet med ämnet att ge erfarenheter och förståelse av de dagliga handlingarnas och vanornas betydelse för ekonomi, miljö, hälsa och välbefinnande. Olika värderingar och konflikter kan uppstå mellan tanke, ord och handling. Genom praktiskt arbete utvecklas medvetenhet om de egna värderingarna och etiska ställningstaganden. I mål att sträva mot står det att man ska utveckla ett reflekterande förhållningssätt till de uppgifter man utför självständigt och tillsammans med andra. Man ska också förstå betydelsen av att arbeta demokratiskt och jämställt och hur det påverkar relationer mellan människor och hushållets verksamheter. I de mål eleverna ska ha uppnått i det nionde skolåret anges att de ska kunna samarbeta med andra oavsett kön och vara medvetna om hushållsarbetets koppling till jämställdhet (Skolverket 2000:18-19).

I läroplan för grundskolan, Lpo94, står det att jämställdhet mellan kvinnor och män är de värden som skolan skall gestalta och förmedla och ingen diskriminering på grund av kön får förekomma. Bemötande och förväntningar av flickor och pojkar skall inte skilja sig åt och eleverna skall oberoende av könstillhörighet få pröva och utveckla sin förmåga (Utbildningsdepartementet 2006:5-6). Lärarens ansvar är att eleverna oavsett kön får lika stort inflytande på arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll samt utrymme i undervisningen (Utbildningsdepartementet 2006:15). Detta innebär stora krav på lärare att bemöta sina elever jämställt, men också undervisningsaspekten där eleverna ska lära sig betydelsen av jämställdhet och hur den påverkar relationer mellan människor och verksamheterna i ett hushåll.

Konstruktioner av kön

Doing gender means creating differences between girls and boys and women and men, differences that are not natural, essential or biological (West & Zimmerman 1987 i Holm 2007:17).

I citatet ovan menar författarna att vi skapar skillnader mellan flickor och pojkar som från början inte är naturliga, nödvändiga eller biologiska. Ordet kön står för det biologiska könet och genus är det socialt konstruerade könet. Könssocialisation handlar om hur biologiskt kön gradvis blir till socialt och psykologiskt kön när barnet växer. Könssocialisation kan sägas vara ett uttryck för anpassning till samhällets krav och den innebär en identitetsbildning för individer (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:11). Vi anpassar oss efter hur samhället ser ut och våra intressen och lust till saker och ting skapas ur denna socialisation. Detta kan t.ex. innebära att vi tror oss ha lust till olika saker beroende på kön, men i själva verket så är vi socialiserade till detta beteende. Socialisation kan ses som en inlärningsprocess där vi gradvis internaliserar de normer och attityder som omgivningen önskar att vi ska ha för att den sociala ordningen ska bestå (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:11). Denna inlärningsprocess bekräftas av Holm som menar att kön är en pågående process och inte en inneboende essens (Holm 2008:17). Ett citat som sammanfattar denna könssocialisation är;

Flickor blir flickaktiga och pojkar blir pojkaktiga eftersom det är detta de har fått beröm och uppmuntran för från omgivningen, medan motsatt beteende antingen har ignorerats eller straffats (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:11).

Vi väljer dock inte att uppföra oss typiskt utifrån vår könstillhörighet bara för att vi får belöning för detta, utan även för att skapa trygghet i en värld av kaos och stärka vår identitet (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:12). Empiriska undersökningar visar att det är stora skillnader på pojkars och flickors utveckling under deras uppväxtår (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:5). Den psykologiska skillnaden som handlar om vilka händelser som påverkar deras självkänsla, hur de reagerar och upplever saker och hur de förhåller sig till varandra ser inte ut att förändra sig även om fler flickor idag väljer typiska pojkintressen och tvärtom. Bjerrum m.fl. anser inte att en grundläggande könssocialisering äger rum genom att flickor och pojkar antar det motsatta könets typiska aktiviteter, utan menar att pojken som leker med en barnvagn kommer att använda den som racerbil i större grad än flickan och att hon i sin tur om hon spelar fotboll kommer att vara mycket upptagen av om hon tycker om eller inte tycker om de andra flickorna i laget. Det är alltså inte bara genom att fokusera på att få flickorna att utöva typiska pojkaktiviteter och tvärtom som vi kan förändra könssocialisationen utan det krävs en mer grundläggande förändring (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:26)

Könsmönster

Vår uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt beteende är inte entydigt. En kvinna kan ha "manliga" drag utan att vi uppfattar henne som okvinnlig och tvärtom. Dessa drag skiljer sig åt mellan individer och Bjerrum m.fl. söker visa att det inte är en slump, utan ganska logiskt att vissa beteenden skiljer sig åt mellan pojkar och flickor. Författarna anser att det saknas ett utvecklingspsykologiskt perspektiv på jämställdhetspedagogiken och att flickor och pojkar ingår i en psykologisk värld som de inte själva bestämmer över. Pojkar dominerar inte högröstat klassrummet för att de tycker sig ha den rätten som män utan därför att de *är sig själva*. Deras socialisationsprocess till män innebär att de ska dominera för att bli något i de andra pojkarnas ögon (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:24). Flickors småviskande sinsemellan istället för att delta i den gemensamma diskussionen i klassrummet är också en del av socialisationen där den personliga relationen är viktigare än den offentliga debatten. Flera forskare menar att detta är makthandlingar från flickornas sida som inte antar pojkarnas öppna motstånd utan tar sig ett mer tyst motstånd. Genom att nonchalera läraren och ägna sig åt egna privata samtal flickorna sinsemellan, så skaffar de viss makt men håller sig ändå inom normen av vad som förväntas av en flicka eftersom de fortfarande är snälla, trevliga och inte arga (Holm 2008:40-41).

Kön har en central betydelse för omgivningen och detta styr vårt behov av att kategorisera. Vissa feminister hävdar att vi ska se könen med endast skillnad i könsdelar och inget annat. Kvinna är kvinna för att hon har en vagina och mannen är en man för att han har en penis (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:28). De instämmer med Sandra Bem som menar att ett samhälle fritt från sexism måste ta avstånd från en central kategorisering av kön i alla livets situationer. De anser också att problemet inte bara är att vi tillskriver könen olika egenskaper utan att dessa egenskaper också får olika värde. Detta syns i klassrummen där pojkarna som utmärker sig uppfattas som mer intressanta, medan flickorna blir osynliga för att vi tillskriver den manliga normen som överordnad. Männen innehar mer makt i samhället och typiska manliga arbeten och uppgifter betalas högre beroende på att mannen värderas högre i samhället (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:30).

Utvecklingen av identiteter och relationer i skolan

Idag ges elevernas inbördes relationer och gemensamma skapande av kön större betydelse än tidigare beroende på att individuell könsordning och social genusordning numera ses som en ständigt pågående konstruktionsprocess (jfr Wernersson 2006:44; Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:11; Holm 2008:17). Fokus har förskjutits från lärare till elev till den sociala helheten. Holm skriver att tendensen att pojkar härskar i skolan finns kvar, men att den idag inte nödvändigtvis är oförändrad och att gamla och nya mönster blandas bland pojkar och flickor snarare än att nya uppkommer (jfr Öhrn 2002:37-38). Kön är alltså något som ständigt skapas i relationer mellan individer och könen framträder ofta som varandras motsatser när elever och lärare pratar om flickor och pojkar (Holm 2008:195). Genom att beskriva flickorna som mogna förknippas pojkarna med omognad vilket bidrar till att skapa skillnader mellan könen. Ett större personligt ansvar läggs på flickorna medan pojkarna fråntas ansvar och närmast infantiliseras (Holm 2008:200). Holms studie visar också att eleverna själva beskriver mognad som en viktig aspekt då man förklarar sitt eget eller andras beteenden. Eftersom pojkarnas beteende oftast förklaras ha med omognad att göra, så frigör man på så sätt pojkarnas ansvar. Sexuella kränkningar riskerar att inte tas på allvar eftersom man anser att det har med mognad att göra och att detta löser sig med tiden. Här blir skolans roll diffus menar Holm (2008:200). Flera studier visar att konstruktionen av femininitet handlar om måttfullhet och ett lagomideal. Det är viktigt för flickor att följa normen men även för pojkar finns en gränsdragning. Flickor

gränsdragning. Flickor och pojkar upprätthåller gällande normer och regler på olika sätt. Flickorna använder sig av skvaller, ryktesspridning och utfrysning i högre grad än pojkar och pojkar upprätthåller normerna genom hårdhet, fysisk styrka och humor. Dessa beteenden kan ha sin förankring i de förväntningar vi har på pojkar och flickor. Flickorna skvallrar kanske i högre grad därför att ilska och kritik inte tillåts eller förväntas (Holm 2008:36).

Forskning om könsperspektiv i skolan har bedrivits i Sverige sedan 1970-talet och fokus har legat på pojkars dominans i klassrummet, valmönster och prestation, medan internationella studier handlar om flickors underordnade position och osynlighet (Skolverket 2003:22). Nationella utvärderingen av hem- och konsumentkunskap tar upp forskning som visar att flickor socialiseras till ansvarstagande individer och riskerar att hamna i omsorgsfällan. Resultat visar också att flickor utdelas ansvar för att hålla ordning i klassrummen och senare tids forskning visar på varierande könsmonster som t.ex skiljer sig åt mellan flickor beroende på kulturellt och socialt kapital (Skolverket 2003:22). Petersson ifrågasätter att flickornas fostran till omsorg skulle vara en fälla och vill istället lägga fokus på att pojkarna riskerar att hamna i "domansfällan" (Petersson 2007:60).

Forskning tyder också på förändringar i skolans könsmonster där betydelsen av kön varierar beroende på undervisnings- utbildningssammanhang och sociala grupper (Öhrn 2002:10). I interaktionen mellan könen pågår dominanshandlingar där pojkarnas dominanshandlingar tar sig ett mer fysiskt uttryck och där flickornas är "normativa" d.v.s. de upprätthåller normer och regler. Öhrn visar i sin kunskapsöversikt om könsmonster i skolan, att pojkar ofta vänder sig till flickor när de behöver hjälp och att de oftare bryter mot reglerna i klassrummet. Forskning visar att pojkarna löjliggjorde, osynliggjorde, tystade och undervisade flickorna. Klassrumspraktiken bidrar alltså till en fortsatt fostran där flickorna tar större ansvar för arbetet och pojkarna har en barnsligare, lekfull och tävlande hållning (Öhrn 2002:19). Hon menar att det är svårare att diskutera/problematisera den manliga normen än den kvinnliga och att detta kan bero på att mannen är norm och allt utgår från honom (Öhrn 2002:22). Han är alltså innehavare av den högsta statusen och det blir svårt att ifrågasätta honom. Studier visar att det är främst tjejer som är könsöverskridande, antar nya förhållningssätt och som tänjer gränser, relativiserar det traditionellt manliga och kvinnliga samt går över på den traditionellt manliga domänen på ett självklart sätt (Öhrn 2002:37-38). Möjligen beror detta på att mannen ses som norm i samhället och därmed har högre status vilket gör det lättare för flickorna att "gå över på pojkarnas sida" än tvärtom.

Kamratgrupper och inflytande

Flickor och pojkar engagerar sig på olika sätt för att skapa och upprätthålla personliga relationer. Flickor upprättar en jämlikhetsnorm där det gäller att inte vara bättre eller sämre än någon annan, medan pojkar lägger tyngdpunkten på gemensamma aktiviteter där det handlar om att tävla och få bekräftelse i den hierarkiska gruppen. För flickor är kamratgruppen central och ger dem det stöd och den trygghet de behöver i skolans värld där pojkar ofta kommenterar flickornas inlägg och därigenom kan sägas "kontrollera dem" (Öhrn 2002:39). I äldre litteratur ser man dessa relationer flickor emellan som en förberedelse för kommande heterosexuella relationer men nya studier visar att det snarare är behovet av trygghet, säkerhet och stabilitet i tillvaron och också ett skydd mot killarna. Kamratgruppen skulle alltså vara ett skydd både mot pojkarnas trakasserier och deras attraktionskraft (Öhrn 2002:42). Flera studier pekar på att främst pojkar söker kontrollera andra med kommentarer av deras prestationer och sexuella tillmälen och att detta drabbar båda könen men utövas av pojkarna. Öhrn tar också upp i sin kunskapsöversikt att intervjuer med flickor i högstadiet visar att de saknar inflytande över sitt

inflytande över sitt vardagsliv, inte kan göra sina röster hörda och inte heller vet hur de ska påverka övergripande beslut som begränsar deras valfrihet (Öhrn 2002:43). Detta är utmaningar som alla pedagoger bör reflektera kring. Hur får vi tjejerna att göra sina röster hörda och ger dem redskap att påverka beslut och få inflytande över sitt vardagsliv? Det finns en rangordning inom femininiteterna i skolan där inte alla sätt att vara flicka accepteras. Flickor som öppet kritiserar och protesterar i skolan upplevs som värre än pojkar, svårare att handskas med och oförmögna att avsluta konflikter och gå vidare. Flickor tenderar också att uppfattas som en grupp, medan pojkar ses som individer. Där man inte har stigmatiserat flickor på detta sätt har de funnits kunskap om problemet (Öhrn 2002:46). Det betyder att det behövs ett medvetet förhållningssätt för att inte vidmakthålla dessa synsätt som utgör ett hinder både för pojkar och flickor.

Klass och kön

Ofta när man har diskuterat flickors och pojkars skolvillkor har det i pojkarnas fall handlat om klass och då har arbetarpojkar studerats. Flickorna har studerats utifrån kön och då blir det svårt att förstå hur flickor och pojkar strukturellt förhåller sig till varandra (Öhrn 2002:46). Likheter blir även svåra att se när man studerar könen var för sig. Det finns en motsättning mellan skolan och elevens egna sociala värden och i könsens problematik är den sociala bakgrunden alltså central. Studier visar att arbetarklassflickan är mer tystlåten medan flickor från intellektuellt mellanskikt är mer utåtriktade, aktiva och självhävande. Det var också viktigt för mellanskiktsflickor att få vara individuella och utveckla egna intressen, förmågor och önskningar. Dessa flickor framträder i forskningen som den "nya" flickan (Öhrn 2002:47). Studier visar att kraven på borgarklassens flickor och arbetarklassens pojkar blir motstridiga där borgarklassens flickor förväntas bli goda mödrar och hustrur samtidigt som de ska göra karriär och vara jämställda männen. Arbetarklassens pojkar å sin sida ska klara sig själva samtidigt som solidaritet med den egna gruppen ska finnas. Detta slipper borgarklassens pojkar där det istället handlar om att satsa på sig själv och konkurrera med andra. Arbetarklassens flickor behöver bara inrikta sig på hem och familj och "slipper" kraven på att göra karriär och att vara jämställda (Ekström 1990:198).

Men det finns också andra mönster där den "nya" arbetarflickan protesterar och konfronterar skolauktoriteten, vilket kan ses som ett nytt mönster men också bero på att vi inte tidigare sett det. Det kan också ha att göra med förändringen inom arbetarfamiljen där förändringar av positioner beroende på de-industrialiseringen har gett kvinnor en starkare ställning (Öhrn 2002:48). En sådan förändring kan även påverka pojkars och flickors positioner i skolan. Flickor och pojkar hanterar alltså sin sociala situation på olika sätt beroende på social tillhörighet. Öhrn sammanfattar sin kunskapsöversikt om könsmonster i skolan med att skolan förstärker en manlig norm och att flickor krävs nya kompetenser i tillägg till de gamla och att de förväntas vara "allt". Förändring av könsmonster ses ofta som förbättring men om de innebär en ökad belastning för flickor får man fråga sig om förändringen är av godo (Öhrn 2002:82).

Skolan, samhället och dess påverkan

Det finns en risk för att forskare projicerar sina egna erfarenheter när de observerar ungdomar och därmed inte ser vad som har förändrats. Detta och förändringar i teoretiska perspektiv och metoder ger anledning till viss vaksamhet i bedömningen vad som är nytt när det gäller könsmonster. När man ser till förändringar i flickors och pojkars förhållningssätt och agerande i skolan tittar man ofta på samhället utanför och hur det har förändrats. Man undersöker sällan

sällan skolan och dess betydelse för ungdomarnas könsmonster. Samtidigt visar undersökningar att det skiljer sig på olika skolor för vilka könsmonster som framträder. Det finns ingen stor nordisk forskning om könsmonster i skolan och forskningen om könsskillnader i klassrumsinteraktionen är i sin linda. Öhrn frågar sig om forskningen om klassrumsinteraktioner någonsin kom ut ur den lindan (Öhrn 2002:21). Petersson undersöker i sin avhandling könsroller i hem- och konsumentkunskap och resultatet visar att pojkar inte får vara "omanliga" och absolut inte "kvinnliga" (2007:74). De skall också anpassa sig till ett "kvinnligt" genusifierat ämne utifrån föreställningar om en "manlig" norm (Petersson 2007:60). De behöver inte underordna sig en given norm till skillnad från flickorna men de ska hitta en "manlig" roll som blir accepterad. Flickorna har på grund av ämnets "kvinnliga" genusifiering redan klara förväntningar ställda på sig vilket kan ses som en begränsning och leda till att befästa hur en flicka bör vara (Petersson 2007:74).

Inte mycket forskning finns i form av observationer under 1990-talet och de flesta studier är kopplade till kön och prestation. Vi vet ytterst lite om hur könsmonstret påverkas av faktorer som gruppansättning, arbetssätt och elevers sociala bakgrund t.ex. De studier som finns visar dock att relationer mellan individer och grupper i klassrummet samt undervisningens innehåll och form är väsentliga för elevens prestation (Öhrn 2002:86-87). De finns få studier som behandlar kön i relation till klass, etnicitet, sexualitet och personliga erfarenheter och det handlar om komplexa relationer som bör få mer utrymme. En varning utfärdas för att söka skillnader mellan invandrare och svenskar och efterlyser istället studier som belyser det kulturella nyskapande och den medvetandeproduktion som finns hos elever av olika bakgrund. Öhrn jämför det med risken när det gäller könsforskningen där man fokuserar på skillnader mellan kön istället för konstruktionen av skillnaderna (Ålund 1991 i Öhrn 2002:89). Jonsson diskuterar i sin avhandling de olika strukturer som skapas i skolan och som formar ungdomars handlingsutrymme och position. Han menar att det finns en ordning efter etnicitet, sexualitet och genus i skolan som återskapas och som styr skolpersonalen och elevernas handlingsutrymme (Jonsson 2007:270).

Maskuliniteter kontra femininiteter

Kön interagerar med etnicitet, klass och sexualitet i en komplex väv och pojkar blir män utifrån tre grundläggande element; heterosexualitet, kvinnofientlighet och homofobi (Mac an Ghaill 1994 i Holm 2008:39). Konstruktionen av maskuliniteter skapas i interaktion med andra och reproduktionen av dominerande maskuliniteter sker i relation till femininiteter. Pressen på pojkar är större när det gäller könskonformitet och vi måste fokusera pojkarna för att förstå hur ojämlikhet vidmakthålls i skolan (Öhrn 2002:91). Hon menar att det är svårare för pojkarna att bryta normen för hur en man förväntas vara. Ser man till skolans demokratiska fostran så visar studier problem med att utveckla pojkars demokratiska relationer. Vad för slags femininiteter och maskuliniteter skapar skolan och vilken värdegrund vilar skolan på? (Öhrn 2002:92). Synen på maskulinitet och dess dominans förhindrar många pojkar från att engagera sig i sina studier eftersom skolinriktningen ses som något feminint. Eftersom "pluggande" ses som något feminint upplevs studieframgång av pojkar som något problematisk och motsägelsefullt. Pojkarna hanterar problemet på olika sätt. Intervjuer med pojkar visar att de har svårigheter att kombinera en maskulin identitet med skolarbete. Studier visar att både lärare och elever anser högrepresterande pojkar som inte är duktiga på idrott som mer feminina (Frosh m.fl. 2002:197-198). Det finns fyra strategier som visar hur pojkar väljer att hantera dilemmat med att vara maskulin och utföra skolarbete och den vanligaste är att inta en mellanposition. Där kan man ägna sig till en viss del åt skolarbete utan att förlora i status (Frosh m.fl. 2002:201).

Reay urskiljer fyra femininitetsgrupper som består av nice girls, girlies, spice girls och tomboys. De första är mer skolorienterade och anses tråkiga av de andra. Girlies är mer flirtiga och flickiga och anses dumma och obegåvade och uppvisar heterosexuellt intresse liksom spice girls, men som skiljer sig åt för att de bryter gällande könsnormer och agerar mer aktivt gentemot pojkarna. Till sist har vi tomboys som hyllar och ägnar sig åt pojkarnas aktiviteter och talar nedsättande om flickor. Alla grupperingar uttrycker dock att det är mer eftertraktat att vara pojke. Detta menar Reay bidrar till att mannen bibehåller sin höga status. Viktigt att notera är att flickornas överskridande mönster inte bryter de existerande strukturerna utan ryms inom dem (Reay 2001 i Holm 2008:41-42).

Design, metoder och tillvägagångssätt

En kvalitativ undersökning i form av observationer ligger till grund för uppsatsen. Den kvalitativa forskningen syftar till att fastställa egenskaper och ett fenomenets karaktär medan den kvantitativa uppgift är att fastställa mängder (Widerberg 2002:15). Använder man sig av den kvalitativa undersökningsmetoden kan man ställa frågor som; Vad säger de? och Vad gör de? När man använder sig av observationer studerar, registrerar och tolkar man andra människors kroppsliga och språkliga agerande och uttryck (Widerberg 2002:16). De metoder som används ska hjälpa till att ge bäst svar på frågeställningen i förhållande till den tid och de medel som står till förfogande (Patel & Davidson 2003:43).

Elevernas interaktioner sinsemellan blir här studerat och det handlar om hur elever förhåller sig till varandra. När man studerar en könsordning inom en avgränsad del av samhället i det här fallet två skolor, så kallas det för en könsregim (Connell 2002:75). Jag ska alltså studera två olika könsregimer. Holm menar att en könsregim kan ta sig andra uttryck än samhällets övergripande könsordning beroende på lokala förutsättningar och detta skulle innebära att vara man och kvinna varierar utifrån lokal kontext (Holm 2008:19). I min studie skulle detta innebära att kunna urskilja skillnader i interaktioner mellan elever beroende på skola.

Urval

Två skolor har valts ut för mina observationer. Fyra lektioner har observerats på vardera skolan. De ligger i två olika socioekonomiska områden och jag har därmed gjort ett bekvämlighets- och strategiskt urval. Ett strategiskt urval har gjorts då jag har valt två skolor som ligger i områden med olika socioekonomiska förutsättningar. Eftersom könsregimer skiljer sig åt beroende på omgivning var det intressant att undersöka två olika områden. Intentionen var att undersöka interaktioner mellan elever utifrån socioekonomisk status och jämföra skillnader mellan dessa. Med socioekonomi menar man hushållens ekonomi. I ett område med hög socioekonomisk status är alltså hushållets ekonomi hög och tvärtom. Ett bekvämlighetsurval har gjorts därför att kontakt redan fanns med en skola. Den ena skolan är en friskola, som benämns Skola A, och ligger i ett område med hög socioekonomisk status och här finns cirka 300 elever. De flesta eleverna har svensk bakgrund. Den andra skolan är en kommunal skola, vilken benämns som Skola B, och ligger i ett område med låg socioekonomisk status. På skolan finns cirka 350 elever och den kan beskrivas som mångkulturell. Detta innebär att många av eleverna har annan etnisk bakgrund än svensk. Den första skolan valdes ut då jag redan hade en etablerad kontakt med läraren i hem- och konsumentkunskap. Eftersom denna skola ligger i ett område med hög socioekonomisk status var min önskan att även undersöka interaktionen i en skola som kan sägas vara en motsats till den förra. Jag kontaktade Göteborgs stad som gav mig information om socioekonomiska områden (Göteborgsbladet 2009). Kontakt

takt med läraren i hem- och konsumentkunskap på skola B togs via telefon och hon var mycket positiv till min undersökning och jag fick tillåtelse att komma dit och observera. Skolan ligger i ett mångkulturellt område med låg socioekonomisk status och en del av eleverna är nyligen anlända till Sverige och har brister i svenska språket.

Etiska aspekter har beaktats genom att samtliga elever informerades innan lektion om att de skulle observeras och tillfrågades även om de godkände att bli observerade. Alla elever samtyckte till detta. De fick även information om att både skola och elever skulle vara anonyma i det slutgiltiga arbetet (HSFR 1991). Eleverna fick ingen specifik information om vad som skulle observeras utan fick veta att jag skulle observera deras interaktion med varandra, alltså vad de gjorde och sa under arbetet. En tillståndsmall (se Bilaga) skickades ut till elevernas målsman där de kunde neka till att jag observerade deras barn. Ingen målsman nekade dock till detta. Både skolor och elever är i studien anonyma.

Genomförande

Studien bygger på observationer vid åtta tillfällen på högstadiet. Fyra tillfällen på varje skola har utförts. Både elever i årskurs åtta och nio har observerats. Lektionerna i skola A var 120 minuter och 80 minuter i skola B. De grupper som har valts ut för observationerna är de som fanns tillgängliga under den tidsrymd jag hade till förfogande. Jag har valt att observera elevernas arbete i kök för att det är intressant att studera hur interaktionen ser ut under själva matlagningsprocessen. Vid genomförandet av observationerna har jag observerat en grupp i lektionssalen i taget. En vanlig osystematisk observation har gjorts där ett löpande protokoll har använts och noteringar har skett för hand. Med denna metod har jag noterat så mycket som möjligt av elevernas interaktion med varandra, både vad de gör och vad de säger. Noteringarna har skett löpande, alltså i den ordning de sker. Jag har intagit en passiv roll och inte kommunicerat med eleverna under observationerna. Således har jag suttit på en stol i en grupp i taget i femton minuter. Inga nyckelord eller från början planerade infallsvinklar har valts ut att följa. Min intention har varit att få med så mycket som möjligt utan att fokusera på något särskilt. Det finns risk för att man går miste om viktig data om man har förutbestämt vad man ska undersöka. I enstaka fall har eleverna frågat vad det är jag observerar och jag har då svarat att jag undersöker interaktioner mellan elever och noterar vad de gör och vad de säger. Ingen vidare förklaring har krävts. Antal elever som observerats i varje kök har legat på mellan en till fyra elever. Grupperna som observerades var halvklasser vilket är vanligt i hem- och konsumentkunskap. De har bestått av mellan 4 och 16 elever per lektion. En eller flera var frånvarande från varje halvklass.

Bearbetning och analys

Texten har bearbetats i flera omgångar och transkriberats på dator. Då informationen inte har ansetts vara relevant för undersökningen har jag valt att inte ta med detta. Jag har analyserat mina resultat ur ett genusperspektiv och valt ut de exempel som kan kopplas till de stereotypa könsmonster som återfinns i den teoretiska anknytningen. Även sådant som inte har kunnat kopplas till forskningen har tagits med i de fall det ansetts relevant för undersökningen. Det har varit viktigt att inte avfärda vissa händelser som oviktiga och ointressanta då det kan vara situationer vi ser som naturliga men som i själva verket är något socialt konstruerat och inlärt. Jag är medveten om att det är svårt att generalisera då datamaterialet är litet och området är nytt (jfr Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:22).

Metoddiskussion

I denna undersökning använder jag mig av klassrumsforskning vilket innebär att jag tittar på elevers interaktion i klassrummet. Eftersom könsregimer kan se olika ut var det också intressant att undersöka två skolor med olika förutsättningar. Till skillnad från Holm (2007:58), har jag valt att inte fokusera på könsstereotypa eller gränsöverskridande beteenden då jag är rädd att jag går miste om viktig information och istället ser det jag vill se. Jag har alltså valt att inte fokusera speciellt på vissa beteenden utan noterar det jag ser och hör utan ett speciellt mål förutom att få med just det som sägs och görs. När man studerar flickor och pojkar ur ett könsperspektiv som skulle kunna leda till generaliseringar, så finns det risk för att den information vi inhämtar styr vår bild av ny information. Risken finns att vi skapar nya stereotyper vilket är som störst när empirisk data är sparsam och området är nytt. Faran ska dock inte överdrivas utan kan istället ses som en möjlighet att se variationen och att vi till viss del formar det vi ser men att vi inte skapar det (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:22). I detta fall skulle risken ligga i att man fokuserar på stereotypa roller hos eleverna och går miste om annan viktig information. Observationer passar denna undersökning då jag vill titta närmare på elevers interaktioner. Det kan vara stor skillnad på det man säger och det man faktiskt gör, vilket gör användningen av observationer lämpligt (Stukat 2005:49). Genom observationer av interaktioner mellan elever utifrån ett genusperspektiv kan dolda strukturer upptäckas. Ett problem med observationer är dock att den man observerar kanske ändrar sitt beteende just därför att hon blir observerad. Det kan också vara problematiskt att dra slutsatser och generalisera då materialet är litet. Undersökningsgruppen har varit liten men står i förhållande till den tid och de medel som stått till förfogande (jfr Patel & Davidson 2003:43). Ytterligare ett problem har varit att Skola B:s elever inte har kommunicerat mycket med varandra och att de vid ett lektionstillfälle endast var fyra elever som arbetade i varsitt kök. Det hade varit intressant att utvidga undersökningen till att omfatta fler lektioner för att på så sätt öka generaliserbarheten.

Resultatet grundar sig på mina tolkningar av observationerna och kan skilja sig från andras tolkningar. Mitt resultat är alltså subjektivt och står i förhållande till hur jag ser på verkligheten. Genom reflektion och medvetenhet kan jag dock distansera mig till den.

Resultatredovisning

Exempel från en skola i taget presenteras och analyseras. Samtliga observationer är tagna från arbete i kök.

Skola A

Skola A har sin undervisning i hem- och konsumentkunskap i en närliggande skola cirka femhundra meter bort från huvudbyggnaden. Salen är liten och består av fyra kök i vardera hörnet och man har inga väggar mellan köken. Det finns ingen kateder eller tavla för läraren. Genomgången sker i ett angränsande rum som till vardags är matsal för skolans elever. Läraren går här igenom läxor och dagens arbete med eleverna innan de slussas in i lektionssalen. Det är också här eleverna äter sin tillagade mat. Lektionstiden för dessa elever är 120 minuter.

Den ”nya” flickan och den lekfulla pojken

I följande exempel kan vi se beteenden hos flickorna kopplade till den nya flickan som hon beskrivs i teoriansknytningen. Även den busiga pojken kan urskiljas.

Skola A

Tre flickor arbetar i ett kök. De ska laga fisk. Läraren kommer och säger åt dem att ställa kastrullen på en liten platta och ha mindre vatten i den. Det är inte jag som satt på! säger en av flickorna. Dom pratar om en film som går på bio nu. En av flickorna står och tittar medan de andra två arbetar. Alla flickorna har plasthandskar på sig. En av flickorna frågar den andra hur länge potatisen har kokat? Ingen aning svarar hon. Flickorna har slängt ut potatisvattnet som de skulle ha sparat till potatismoset och skrattar när de blir tillsagda om detta.

Man kan anta att flickorna inte tycker om att ta i fisken eftersom de har handskar på sig. Intrycket av tjejerna i denna grupp är att alla är fixade med smink och trendiga kläder. Långt hår och att vara söt och fräsch är det som verkar gälla. Detta verkar inte vara lika viktigt för pojkarna där bara ett par av dem ser ut att vara fixade i håret och med trendiga kläder. Här ser vi ett exempel på flickor som skojar och inte tar arbetet på allvar. De har inget behov av att leva upp till en seriös inställning till arbetet.

Tre pojkar arbetar i ett kök. En pojke nynn timerfilmmusiken ur ”De fördömdas tempel” med Harrison Ford. En börjar riva en morot och en pojke tycker att de ska rösta demokratiskt om vad de ska göra. Han säger detta lite teatraliskt. Han säger sedan, Egentligen tycker jag att vi ska ha lite apelsin i det här! Nej, citron! säger en annan. Vi kan ha både citron och apelsin! säger en av dem sedan.

En av pojkarna letar efter en skål och en annan säger, Skål finns häruppe! Nej, här borta! Hjälper du mig med fisken? Säger en av dem till en annan. En av pojkarna har gått iväg och kommer tillbaka. En av pojkarna i gruppen utbrister, Du kan inte bara gå ifrån din station! Dom provsmakar moset och diskuterar om de ska ha i mer salt. De har också åsikter om hur de ska lägga upp moset.

Den här gruppen pojkar samarbetar väl och alla tar ansvar och driver arbetet framåt. En pojke vill även att de ska rösta så att arbetet blir rättvist fördelat. Man kan fråga sig om han hade velat rösta om det hade funnits flickor med i gruppen eller om rollfördelningen hade sett annorlunda ut då. Det framgår att arbetet är lustbetonat och att de gärna hjälps åt med sysslorna. Pojkarna gör de flesta sysslor tillsammans och diskuterar tillvägagångssätt. De uppmärksammar även att alla ska ta ansvar för arbetet.

I ett kök arbetar två pojkar och en flicka. Flickan börjar hacka en lök och pojkarna står och tittar på. En av pojkarna frågar flickan hur många satser de ska göra medan de fortsätter att titta på. Flickan säger åt pojkarna att sätta på plattan och pojkarna diskuterar sinsemellan vad de ska göra. Flickan sätter en sked i handen på en av pojkarna men då ingenting händer tar hon tillbaks skeden och börjar röra i grytan. Hon säger åt pojkarna att någon måste göra ostsås också.

Flickan börjar steka löken. En av pojkarna står och tittar på och kastar över en bit lök till ett annat kök mitt emot. Pojkarna skojar och pratar om saker som inte har med ämnet att göra. Flickan talar om för dem vad de ska göra men de fortsätter att prata om annat med varandra. En av pojkarna frågar flickan om han ska lägga i köttfärsen i grytan. Han får ett ja, lägger i köttfärsen och tar över stekandet.

Flickan och en av pojkarna läser i receptet. Pojken följer efter flickan som går fram till pojkarna som står och steker och upptäcker att temperaturen är för hög och att köttet är bränt. Pojken sänker värmen och hon tar över stekandet. Pojkarna ställer flera frågor till flickan om hur man ska göra. Hon svarar och instruerar de båda pojkarna. En av pojkarna kommer med ett paket med krossade tomater och frågar flickan vad han ska göra med förpackningen. Hon plockar fram en sax och öppnar förpackningen.

En av pojkarna lägger över skum från sin egen diskbalja till köket mitt emot. Flickan fortsätter att röra i köttfärsen. Hon läser sedan i receptet och säger återigen att någon måste göra ostsåsen. En av pojkarna frågar den andra om var det står hur man gör ostsås. En annan pojke kommer in från ett annat kök och skojar med flick-

flickan. En av pojkarna rör i grytan. Flickan börjar diska och talar om för pojkarna hur mycket ostsås de ska göra.

I det första exemplet börjar flickan att arbeta medan pojkarna tittar på. Pojkarna frågar flickan om vad de ska göra och flickan i sin tur talar om för pojkarna vad de ska göra. När ingenting görs så tar hon över arbetet och protesterar inte. När pojken inte vet hur man öppnar förpackningen med tomat så tar flickan över och utför uppgiften. Det framkommer att flickan tar på sig den aktiva rollen. Pojkarnas passivitet kan vara ett uttryck för de roller som råder hemma. Kvinnorna lagar mat oavsett om de är intresserade av matlagning eller inte medan männen kan laga när de har lust (Ekström 2005:3). När ingenting händer tar flickan över ansvaret. Gemensamt för de fyra exemplen ovan är att flickan tar mer ansvar för arbetet och talar även om för pojkarna vad som behöver göras. Pojkarna tillåter sig själva att skoja och prata om annat än det som rör ämnet med varandra och andra utanför gruppen.

Dominanshandlingar

De dominanshandlingar som redogörs för i teorianknytningen kan vi se exempel på i följande observationer.

Två pojkar och två flickor arbetar tillsammans i ett kök. Flickorna diskuterar sinsemellan hur de ska göra. En av pojkarna lämnar köket. De arbetar under tystnad en lång stund. En av pojkarna rör i grytan. En av flickorna har i tomatpuré i grytan och hämtar kryddor som hon också håller i. Pojken som rör i grytan frågar flickan hur de ska göra. Båda flickorna går iväg och hämtar ingredienser till grytan medan pojken fortsätter att röra i grytan.

Flickorna samtalar om hur de ska fortsätta med maträtten. Läraren tittar förbi och frågar hur många grader det ska vara när det kokar. Flickan svarar men blir tillrättavisad av pojken som säger att det ska vara hundra grader. Han talar även om för gruppen mittemot hur länge pastan ska koka. Den andra pojken som varit borta en lång stund kommer tillbaka och frågar hur många morötter de ska ha.

En av pojkarna leta efter något och en av flickorna frågar vad det är han söker. Han svarar inte. Hon plockar fram en potatisskalare till honom men han vill inte ta emot den. Han tar istället fram en kniv och börjar skära moroten utan att skala den. Den andra pojken frågar om han har skalat den och han svarar att det behöver man inte varmed den andra pojken svarar att jo, det är klart att man behöver.

Det verkar som flickorna har det yttersta ansvaret för att saker och ting blir gjorda och pojkarna kan ägna sig åt att röra i grytan, gå iväg en stund och att fråga flickorna om råd. Flickorna är också mer effektiva och bidrar till att föra arbetet framåt i större utsträckning än pojkarna. De serverar pojkarna med saker som de inte behöver be om och pojkarna kan nonchalera den hjälp de får utan protester. Pojkarna antar en mer avslappnad hållning inför arbetet men när läraren tittar förbi så ger de ett seriöst intryck och svarar på frågor. En av pojkarna tillrättavisar också en av flickorna och talar om för en annan grupp hur länge pastan ska koka vilket kan jämföras med Öhrns kunskapsöversikt där pojkar gärna undervisar flickor (Öhrn 2002:19). Arbetet pågår till större delen i tystnad och inga meningsskiljaktigheter utbryter vilket tyder på att man är nöjd eller accepterar den rollfördelning som finns. Man kan anta att eleverna själva inte är medvetna om de skillnader i roller som faktiskt kan urskiljas.

I denna grupp arbetar tre pojkar och en flicka. Flickan torkar av bänken medan en av pojkarna håller upp ostsås i en lasagneform. Två pojkar från andra grupper står och tittar på. Det gör även de andra pojkarna i gruppen och efter en stund även flickan. Två av pojkarna hjälps åt med att varva ostsås, köttfärsås och plattor i formen. Den tredje pojken står och pratar med de två pojkarna från andra grupper. En av pojkarna som gör i ordning lasagen vänder sig till flickan och säger, plattor! Hon går och hämtar fler plattor och ställer sedan en fråga som ingen svarar på. Hon går därefter och tittar i receptet. Det kommer även en flicka från ett annat

annat kök och överlämnar plattor.

Flickan fortsätter att städa undan och en av pojkarna går tillbaka till sin grupp. En av pojkarna frågar läraren om man inte ska ha ett galler. Läraren pratar med pojkarna och hjälper dem att skölja disken och förklarar hur man ska göra. Pojkarna hjälps åt med disken. Flickan frågar en av pojkarna om hon ska göra rent spisen men får inget svar. Hon lämnar köket. En flicka från ett annat kök kommer och ger en av pojkarna råd om att använda en diskborste när han gör ren spisen. Han svarar att det spelar ingen roll. När hon har gått frågar han en pojke i ett annat kök om han får låna hans diskborste.

I den här gruppen är pojkarna i majoritet och det kanske återspeglar sig i hur de fördelar rollerna. Pojkarna ägnar sig åt ”det roliga” alltså att lägga ihop lasagnen medan flickan torkar av bänkarna. Pojkarna tittar också på när andra utför ett arbete i större utsträckning istället för att lägga tiden på eget arbete. Med den fåordiga och auktoritära uppmaningen att hämta plattor gör flickan som hon blir tillsagd utan protester. Hon protesterar inte heller när pojkarna inte svarar på hennes frågor. Hon hamnar i en underordnad position och blir osynlig både för läraren och pojkarna förutom när de behöver någonting. Detta kan jämföras med den forskning som Öhrn tar upp i sin kunskapsöversikt som visar att pojkarna löjliggjorde, osynliggjorde, tystade och undervisade flickorna i skolan (Öhrn 2002:19). Pojkarnas beteende kan vara makthandlingar där flickan domineras genom att osynliggöras och tystas (jfr Öhrn 2002:19). Flickan accepterar denna rollfördelning som bara kan bli till stånd om hon underordnar sig. Dessutom har en flicka från ett annat kök hörsammat pojkarnas behov och kommer självmant till deras undsättning. Även i denna grupp nonchalerar en pojke den hjälp han erbjuds av en flicka. En annan flicka ger dessutom råd om hur en av pojkarna ska göra ren spisen men han avvisar henne. Hur går det ihop med det faktum att pojkarna ofta frågar flickorna om råd? Måste pojken själv fråga om råd för att inte kännas sig kränkt av att han får ett råd? Eller anser han att det är hans roll att undervisa flickorna? (jfr Öhrn 2002:19). Bjerrum m.fl. menar ju att pojkarna som utmärker sig uppfattas som mer intressanta medan flickor blir osynliga för att vi tillskriver den manliga normen att vara som överordnad vilket kan ligga till grund för lärarens beteende (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:30). Pojkarna beteende gör att man kan anta att de har ett högre värde eftersom de kan uppmana flickorna till att hämta saker och nonchalera deras tilltal och detta utan flickornas protester.

Homofobi och uppmaningar

Nedanstående exempel visar hur pojkar ger uttryck för homofobi och uppmanar flickor till att hämta saker åt dem.

Två pojkar och en flicka arbetar tillsammans i ett kök. En av pojkarna börjar hacka löken. Den andra pojken och flickan pratar om hur man ska göra. Flickan förklarar för pojken hur man gör. Pojken som hackade löken hämtar vatten och den andra pojken talar om hur mycket det ska vara. Han frågar flickan om löken är finhackad och hon svarar att han kan hacka den mer. Hon börjar skala morötterna. Han frågar om han ska använda en tråsked och får svaret att det tror hon. Han går och läser i receptet. Sedan står han mest och tittar under tillagningen.

Pojken som mest står och tittar frågar hur mycket pasta det ska vara och flickan svarar att de ska vänta med pastan. Båda pojkarna frågar hur mycket pasta det ska vara och flickan svarar att det står på paketet och att de kan fråga läraren.

En av pojkarna läser i receptet och börjar sedan skala en vitlök. Den andra pojken som varit borta från köket en stund kommer tillbaka och står osäkert och tittar sig omkring. Han rör lite i grytan och ställer sig sedan och tittar på pojken som skalar vitlöken. Han går iväg igen. Flickan tycker att de bara ska lägga hälften av vitlöken i grytan men får ett nej till svar. Hon säger åt pojken att ta ut vitlöken som finns kvar i vitlökspressen men får även här ett nej. Pojken som varit borta kommer tillbaka och ställer sig och rör i grytan. Han slutar med detta och läraren som kommer förbi köket säger, Jättebra! till honom då han står vid grytan.

Även i dessa exempel kan man se att pojkarna ställer flera frågor till flickan. När hon uttrycker ett önskemål om att bara använda hälften av vitlöken och att plocka ur vitlöken ur vitlökspressen får hon ett kort nej till svar. Detta kan man även se i tidigare exempel när en av pojkarna fick ett råd om att använda en diskborste vid rengöring av spisen och svarade att det inte spelar någon roll. Kanske kan man se ett mönster att när pojkar får en uppmaning av flickor så reagerar han negativt och måste protestera mot detta. Möjligen så känner han att hans status ifrågasätts och måste ta tillbaka makten genom att protestera. Han tar sig även frihet att gå iväg.

Två pojkar och två flickor arbetar tillsammans. En pojke från en annan grupp kommer in och skojbråkar med en av pojkarna. En av flickorna står och rör i grytan och protesterar då en av pojkarna håller krydda i grytan. En pojke står och rullar köttbullar medan en flicka rör i kastrullen. Hon smakar på såsen i grytan tillsammans med den andra pojken och de konstaterar nöjt att såsen är god. Den andra flickan börjar röra i såsen och säger efter att ha smakat på såsen att den är jättegod. En av pojkarna börjar steka köttbullarna och den andra pojken och en av flickorna pratar om hur de ska fortsätta.

En av flickorna utbrister efter att ha spillt tomatssås på sin blus att; då syns det att jag har lagat tomatssås i alla fall! Hon frågar sedan pojken som står och steker köttbullar vad han vill bli när han blir stor. Ska du bli kock? Han svarar bestämt, Nej, jag tror inte det. Jag tycker om att laga mat men jag vet inte. De provsmakar pastan och killen säger att den behöver kokas i en minut till. Den andra pojken frågar om det är nöt eller gris och han svarar att det är nöt. En pojke från en annan grupp kommer och skojbråkar med en av pojkarna. Han utropar att en av pojkarna tafsar på honom. Pojken som frågade om det var nöt eller gris säger till en av flickorna; Hämta smöret! Varpå hon går och hämtar smöret och överräcker det till honom.

Skolan ligger i ett område med hög socioekonomisk status och kanske svarar pojken nej på frågan om han vill bli kock för att någonting annat förväntas av honom. Möjligen är det också ett uttryck för att behålla sin manlighet och inte visa allt för stort intresse för något som pågår i en "kvinnlig" miljö. En av pojkarna säger att en av pojkarna tafsar på honom med ogillande röst. Kanske är det ett sätt att förstärka sin manliga roll genom att ta avstånd mot homosexualitet. En flicka agerar gentemot en av pojkarna genom att protestera mot att han håller krydda i grytan.

Två pojkar och två flickor arbetar tillsammans. De har avslutat sin måltid och gått tillbaka till köket för att städa upp. Var och en har av läraren fått sin tilldelade uppgift i detta efterarbete. En av flickorna frågar en av pojkarna om de har torkat av borden och var den andra pojken är någonstans. Den andra flickan svarar att hon inte vet. Pojken kommer tillbaka men går strax iväg igen.

En av pojkarna frågar flickorna vad de har kvar att göra. Han frågar sedan var durkslaget ska vara men även om en av flickorna talar om var det ska ligga så lägger han det i diskstället och sätter sig sedan på en pall. En av flickorna lägger det på sin plats. Den andra pojken syns inte till. En av flickorna tar initiativet till att titta i HK-boken efter en fiskrätt som de ska laga nästa gång och pojken frågar läraren vilken fisk de ska laga. När läraren säger vit fisk så utropar han, Plattfisk! Flickan föreslår fiskburgare men pojken ropar, Nej! och menar att han fortfarande har ett trauma efter att ha ätit skolans fiskburgare.

Även här tar sig en av pojkarna frihet att avvika från arbetet. En av killarna lägger inte durkslaget på sin rätta plats även om han får information om var det ska ligga utan lägger det i diskstället. En av flickorna lägger det på sin rätta plats utan att ifrågasätta pojkens beteende. Hon tar även initiativet till att hitta ett fiskrecept till nästa lektion och pojken har åsikter om vilken fisk de ska använda och invänder mot flickans förslag. Att pojken sätter sig på en pall och inget gör kan vara ett sätt att inte visa sig alltför intresserad av uppgiften och därmed inte framstå som "omanlig" inför de andra pojkarna (jfr Petersson 2007:35).

En pojke arbetar med två flickor och han frågar en av flickorna hur mycket vatten han ska ha i kastrullen. Han kollar i receptet och säger, Salt ska jag ha! Blir detta rättvist frågar flickan pojken angående uppdelningen av fisk. Jag bryr mig inte! svarar pojken. Det är ju du som har valt den där! Han säger till en annan grupp med flickor som står och pratar, Jag vill inte höra ert familjesnack! Förlåt då, svarar en av flickorna.

En av flickorna säger till pojken i gruppen, Kan du hämta ..? Nej! Svarar han innan hon hunnit avsluta frågan. Den andra flickan frågar då honom igen, Men kan du göra det? Pojken frågar då vad han ska hämta. Pojken står och tittar på medan flickorna arbetar. Han ifrågasätter flickornas arbete. En av flickorna ifrågasätter varför hon får göra i ordning fisken. Pojken svarar; för att du tog på dig det. Nej, det gjorde jag inte säger hon. Flickorna diskuterar sinsemellan hur de ska fortsätta med matlagningen. Pojken kommenterar, Smarrikt!

I första exemplet har vi flickan som frågar pojken om uppdelningen av fisk är rättvis. Man kan anta att det är viktigt för flickan att visa att hon bryr sig om att dela med sig men pojken tar ingen hänsyn till detta. Kanske menar han att eftersom det är hon som har tagit en fisk som han inte har valt så är han inte intresserad av någon uppdelning. Han tillrättavisar och tystar en grupp flickor som står och pratar och som ber om ursäkt. Som vi har sett i tidigare exempel så dominerar pojken flickorna genom att tysta dem och flickorna protesterar inte utan accepterar rollfördelningen. Vi har även sett exempel där pojken protesterar när han får en uppmaning av flickor vilket han först gör i exemplet ovan när han blir tillfrågad om han kan hämta en sak. Han har åsikter om flickornas arbete och menar att flickan tog på sig uppgiften att göra i ordning fisken. Man kan undra vad som menas med att ta på sig uppgiften och varför inte pojken gjorde det. Även om flickan säger att hon inte tog på sig uppgiften så blir det hon som avslutar den.

Skola B

Lektionssalen för hem- och konsumentkunskap ligger i en enskild byggnad där också musiksalen, ett uppehållsrum och personalrum ryms. I salen ligger fyra kök parallellt utan väggar mellan och framför dessa finns en kateder och en tavla. I mitten av salen ryms fyra bord där eleverna samlas när lektionen börjar och där de äter sin mat. Lektionstiden för dessa elever är åttio minuter.

Gruppträck och manlighet

I ett exempel finns en händelse som handlar om gruppträck mellan pojkar och i ett annat hur manlighet kan ta sig i uttryck.

En pojke kommer inte i tid och ger ett mycket trött intryck. Det är skriftligt läxförhör och han utbrister när han får reda på detta; Eh, jag har ju inte vaknat ens! När han sätter sig ned och läser texten i läxförhöret utbrister han; Jag kan inte mannen! Jag vet inte vad orden betyder!

När det är dags att äta dricker pojken direkt ur kannan. Han tycker inte om krämen de har lagat och visar öppet sitt missnöje med miner och kommentarer. Han tar några skedar men lämnar resten. Den andra pojken i hans grupp väljer också att inte äta upp. Några pojkar från andra grupper sneglar också på pojken och visar inget större intresse för krämen och säger inte att det är gott även om de äter upp den.

Två flickor arbetar tillsammans under tystnad. De talar med låg röst och det är svårt att uppfatta vad de säger till varandra. De följer receptet och arbetar på utan att stanna upp och prata eller att sitta ned. Det dukas under tystnad.

I första exemplet ger pojken uttryck för frustration och oförståelse när han får reda på att det är skriftligt läxförhör och när han ser texten i förhöret. Man kan anta att hans agerande är ett sätt att skapa uppmärksamhet kring sin person men även ett sätt att markera ett avståndstagande till ett "kvinnligt" ämnesområde. Genom att dricka direkt ur kannan visar han att han inte

inte bryr sig om de regler som råder. Han ger uttryck för ett hävdelsebehov som kanske grundar sig i en känsla av osäkerhet. Anmärkningsvärt är att flera av de andra pojkarna anpassar sig efter den här pojken och tittar vaksamt på vad han gör. Även om de verkar tycka om krämen vågar ingen säga detta. Pojken i hans egen grupp avstår nästan helt från att äta upp, vilket kan bero på att den "coola" pojken inte äter upp. Här får vi ett tydligt exempel på gruppptryck som innefattar pojkarna. Av rädsla att bli retad för att man uppskattar krämen och de aktiviteter som pågår i lektionssalen anpassar sig pojkarna.

Frågan är om samma sak hade utspelat sig hos flickorna om det hade varit en tjej. På flickorna finns andra förväntningar som de har att leva upp till och dessa är särskilt tydliga i hem- och konsumentkunskap som är ett traditionellt "kvinnligt" ämne. Pojkarna är friare på ett kollektivt plan och behöver inte underordna sig en given roll till skillnad från flickorna. Problemet för pojkarna är dock att de inte får vara "omanliga" och absolut inte "kvinnliga" (Petersson 2007:74). Flickorna visar här att de lever upp till de förväntningar vi har på flickor om hur de "bör" agera, d.v.s. ta mer ansvar och vara mogna osv. Eftersom de här flickorna även bor i ett område med låg socioekonomisk status kan man anta att de tillhör arbetarklassen där flickorna enligt forskare är mer tystlåtna (Öhrn 2002:47). Pojkarna i de andra grupperna talar med högre röster och de busar med varandra.

En av flickorna frågar läraren om vilka redskap som ska användas och hur man sätter på ugnen. Pojken arbetar på utan att ställa några frågor till läraren. Flickan fortsätter att ställa frågor. De arbetar alla under tystnad. Flickan ställer fler frågor till läraren medan pojken kollar på tavlan hur man ska göra.

Flickorna pratar om de utvecklingssamtal som pågår och oroar sig för om lärarna kommer att prata om sen ankomst på dessa. Pojken deltar inte i diskussionen utan frågar läraren hur mycket mjöl han ska börja med och frågar sedan flickan mittemot var han ska hålla diskmedlet. En av flickorna pratar om att det är svårt med matte och att en pojke stör på lektionen. Hon säger att hon bara hinner med två tal på en lektion.

Pojken i den här gruppen ger intryck av att vara studieinriktad och mån om att klara uppgifterna utan att fråga läraren. Flickan däremot fokuserar på arbetet men frågar läraren om råd många gånger under tiden. Detta kan ha många orsaker. Hon kanske är osäker och söker trygghet och frågorna ger henne positiv uppmärksamhet från läraren. Pojken visar en seriös inställning till uppgiften men deltar inte i flickornas diskussion. Kanske detta beror på att han sätter uppgiften och betyget främst eller så vill han markera ett avstånd från flickorna. Att utföra en uppgift som från början är traditionellt "kvinnlig" går bra om man är studieinriktad och söker bra betyg men att även delta i flickornas diskussion kanske blir för mycket. Detta kan jämföras med tidigare analys där pojkarna inte får vara omanliga och definitivt inte kvinnliga. I en mångkulturell skola samlas elever med olika bakgrund och man kan anta att denna pojke kommer från en studieinriktad familj och att det är därför han sätter arbetet främst.

Eleverna kommer in i köket och en av pojkarna utmärker sig genom att han låter en hel del. Han pratar och harklar sig och tvättar händerna länge medan de andra väntar på sina platser. Han dröjer ytterligare, pratar med en av killarna och harklar sig innan han också sätter sig ned. Han grejar med mobilen som egentligen ska läggas i en låda på katedern.

Två flickor arbetar tillsammans. En av flickorna ställer en fråga till läraren men blir avbruten av en pojke som också ställer en fråga. Läraren svarar på pojkens fråga. Flickan protesterar inte. De två pojkarna hjälps åt med samma syssla. De öppnar jästen tillsammans och hjälps åt att smula den.

Pojken söker med sitt beteende mycket uppmärksamhet kring sin person och han bryter mot de normer och regler som gäller. Eftersom inga givna förväntningar finns på honom som pojke är utrymmet större att bryta mot reglerna. Flickornas övertramp är vi oftast overseende med

med eftersom detta inte passar in på den roll vi förväntar oss hos dem. Pojken får uppmärksamheten från läraren trots att flickan ställde en fråga först. Om detta beror på att läraren och pojken inte hörde flickan vet vi inte. Men att flickan inte protesterade framkom och detta kan vara en symbol för kvinnans underordning. Pojkarna i exemplet ägnar sig åt samma arbetsuppgift vilket jag uppmärksammat i tidigare observationer. Fokus verkar inte ligga på att vara effektiv och snabb utan mest att utföra en arbetsuppgift som helst ska vara rolig. Möjligen kan man koppla detta till de roller som råder i hemmen där kvinnan förmodligen har största ansvaret för matlagningen och samtidigt även ansvar för andra saker och då det gäller att vara effektiv. Mannen kan å sin sida ägna sig åt matlagning när han har lust för det och då det inte finns någon tidsram att ta hänsyn till (jfr Ekström 2005:3).

Ointresse och inga protester

Observationerna visar hur vissa pojkar närmar sig ämnet hem- och konsumentkunskap och hur flickorna reagerar på pojkarnas beteende.

I en grupp arbetar en flicka och en pojke. De ska baka tekakor. Flickan rör i degen och pojken diskar. Han frågar läraren hur mycket sirap de ska ha degen. Arbetet fortgår utan att de pratar något särskilt med varandra. I ett annat kök arbetar två flickor. De skrattar och verkar ha roligt medan de arbetar.

Pojken som utmärkte sig i tidigare exempel låter med olika ljud när han diskar. Han tilltalar en av pojkarna i en annan grupp genom att säga; What's up? och ler, men får ingen respons från den andra pojken. Flickorna pratar om en manlig fotbollsspelare från Turkiet som de gillar.

Flickan har ansvaret för degen vilket kan bero på att de är hon som har mest erfarenhet av brödbak och som även kanske förväntas ha det. Båda accepterar dessa roller och väljer dessutom att inte prata mer än nödvändigt med varandra. Pojken diskar och låter samtidigt för att väcka uppmärksamhet. Det kan även vara ett sätt att markera avståndstagande från en "kvinnlig" syssla och att hävda sin manlighet. Han använder sig även av humor. Flickorna ger uttryck för sin gemensamma fascination av en man de gillar. Två flickor arbetar och har roligt samtidigt.

När degen jäser går läraren igenom utbakningen för eleverna. Högljudda pojken och pojken han jobbar med lyssnar inte och den ena vänder bort ansiktet från läraren. Båda gör det. Läraren säger att det de gör idag kallas för klengås och den högljudda pojken frågar innan läraren hinner förklara; vad är det för nåt? Några av de andra pojkarna ler när han gör detta.

Här bryter pojkarna mot de normer och regler som gäller genom att inte lyssna, vända bort kroppen från läraren och genom att avbryta henne. De andra pojkarna ler dessutom när han gör det. Att markera ointresse genom att vända sig bort från läraren och att inte lyssna kan även här handla om att hävda sin manlighet i förhållande till ämnet.

Arbetet fortsätter och en av pojkarna skvätter vatten på flickan i köket mittemot och hon skvätter inte tillbaka. Flickan och pojken som arbetar tillsammans pratar inte med varandra under arbetets gång. Den högljudda pojken säger en annan pojkes namn i gruppen med hög och mörk röst. Sedan låtsasboxas han i sitt kök. De andra pojkarna tittar och skrattar. När läraren tittar på honom slutar han och tystnar. Läraren frågar sedan honom om han vill ha te? Jag vill ha te! utbrister han. Hon säger då att då får ni sätta på en kastrull. Hon frågar den andra pojken om han vill ha te och han svarar; Ja! Då får du duka till te då; säger hon.

Högljudda pojken klappar i händerna och sjunger; I'm a gangster! Ler och tittar på mig. Han ser en annan pojke dricka vatten och säger att han är turk och törstig som alla turkar. En av pojkarna säger nästan ingenting under lektionens gång. Högljudda pojken tar fram sin mobil och blir tillsagd men dröjer lite med att lägga tillbaks den i fickan.

Pojken skvätter vatten på flickan men möter inget motstånd. Den högljudda pojken fortsätter att utmärka sig genom att vara hård och tuff. Han skojar och gör inte som han blir tillsagd på en gång utan dröjer lite. De andra pojkarna tittar och skrattar och ger honom positiv uppmärksamhet. Ingen av pojkarna eller flickorna visar sitt missnöje över att han stör eller att han inte ägnar sig mer åt arbetet.

Resultatdiskussion

Det teoretiska perspektivet i den här studien är att kön är inlärt vilket kan definieras som socialt kön (jfr Holm 2008:17, Connell 2002:15). De egenskaper som knyts till respektive kön är alltså inte något som är medfött utan något som barnet lär sig under uppväxten. Vi tillskriver könen olika egenskaper och dessa får olika värde beroende på kön (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:30). Könen formas från biologiskt kön till socialt och psykologiskt kön beroende på hur samhället ser ut, vilka förväntningar som omgivningen har på oss och detta kallas för könssocialisation. Ur denna socialisation skapar vi en identitet som formar våra intressen och vad vi har lust till. Denna lust är från början inte naturlig utan har skapats utifrån denna socialisation. En socialisation som kan ses som en inlärningsprocess som anpassar oss till de normer och regler som omgivningen vill att vi ska ha (jfr Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:11).

Som pedagog är jag en del av omgivningen och socialisationen och genom att synliggöra dessa dolda strukturer kan jag förändra mina förväntningar och värderingar som hindrar pojkar och flickor från att leva jämställda. I min studie undersöker jag interaktioner mellan elever i hem- och konsumentkunskap ur ett genusperspektiv. Interaktioner mellan elever kan handla om hur de reagerar och upplever saker, hur de förhåller sig till varandra och om vilka händelser som påverkar deras självkänsla (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:26). Jag är, som nämndes i början av uppsatsen, medveten om att inga generella slutsatser kan dras då det finns skillnader mellan elever oberoende skola och kön. En slutsats som kan dras efter de genomförda observationerna är att det har varit svårt att undersöka interaktioner och få med data från Skola B eftersom kommunikationen mellan eleverna har varit liten. Men det är ändå intressant att undersöka hur könssocialisationen tar sig uttryck i två områden med olika socioekonomisk bakgrund.

Femininiteter

Kraven på borgarklassens flickor är dubbla då de förväntas bli goda mödrar, hustrur och göra karriär samtidigt som de ska vara jämställda med männen. Detta slipper arbetarklassens flickor som bara behöver inrikta sig på att bli goda mödrar och hustrur (Ekström 1990:198). Däremot ställs extra stora krav på mellanskiktets flickor som i dagens samhälle även ska kämpa för att leva jämställt. Här har pedagogen ett stort ansvar att synliggöra dolda strukturer för eleverna så att de lättare kan leva ett jämställt liv. Denna studie visar att flickorna generellt tar mer ansvar än pojkarna och det är något som bekräftas av annan forskning (jfr Öhrn 2002:19, Holm 2008:200). I skola B ser vi exempel på de tysta arbetarflickorna (jfr Öhrn 2002:47), men även andra exempel där flickorna skojar och har roligt under arbetets gång (jfr Öhrn 2002:48). Vi kan se skillnader hos flickorna beroende på socialt och kulturellt kapital där Skola A:s flickor är mer kommunikativa jämfört med flickorna i Skola B, som är mer tystlåtna (jfr Skolverket 2003:22). Möjligen beror flickornas tystlåtenhet på brister i svenska språket och en osäkerhet över att bli observerade. Men det kan också vara deras sociala position och könstill-

och könstillhörighet som styr deras handlingsutrymme och självkänsla. Det "självklara" självförtroende och den verbala förmågan som man kan se hos mellanskiktseleverna saknas ofta hos arbetarklassens flickor och pojkar.

Tidigare forskning visar att flickor och pojkar har olika roller att leva upp till (Petersson 2007:74). I skola A finns en grupp flickor som utmanar den roll som förväntas av dem. Istället för att anta en ansvarsfull och mogen roll (jfr Holm 2008:200; Öhrn 2002:19), så tänjer de på gränserna genom att inte ta arbetet på allvar (Öhrn 2002:37-38). Detta visar sig genom att de skrattar när de blir tillsagda om sina misstag och inte visar intresse för hur länge potatisen ska koka. Dessa flickor kan sägas tillhöra mellanskiktsflickorna, som vill vara individuella och utveckla egna intressen, förmågor och önskningsar. De kallas i forskningen för den "nya" flickan (Öhrn 2002:47). Men även om den "nya" flickan tänjer gränser och antar nya förhållningssätt så håller sig dessa inom ramarna för de existerande strukturerna (Holm 2008:42). Vi har alltså en ny grupp flickor som tänjer på gränserna men som ändå inte bryter de strukturer som råder eftersom de fortfarande är snälla, trevliga och inte arga (jfr Holm 2008:40-41). Dessa flickor passar in i Reays beskrivning av gruppen "spice girls" som bryter gällande könsnormer men till skillnad från dessa så agerar de flesta flickorna i studien inte aktivt mot pojkarna (jfr Reay 2001 i Holm 2008:41).

Om vi går tillbaka till den "nya" flickan och tittar på hur hon hanterar undervisningssituationen i hem- och konsumentkunskap framkommer att hon utmanar förväntningarna som är ställda på henne men när det gäller interaktionen med killarna är de flesta flickorna i studien upppassande och undergivna (jfr Skolverket 2003:22). Flickorna handleder pojkarna i stor utsträckning och passar upp på dem utan att behöva bli tillsagda. Intrycket av observationerna i Skola A är att de flesta flickorna, som vi kan kalla mellanskiktsflickorna, är utåtriktade och aktiva men när det gäller interaktionen med pojkar i ett traditionellt "kvinnt" ämne så blir omsorgen om pojkarna stor. I studien hittar vi inte den självhävdande "nya" flickan och vi kan fråga oss om hon överhuvudtaget finns i HK-salen. En förklaring till detta skulle kunna vara ämnets traditionella genusfiering vilket i så fall bidrar till att bibehålla stereotypa köns-
mönster.

Maskuliniteter

Pojkarna befinner sig i en kontext, och ett skolämne, som traditionellt var ämnat endast för flickor/kvinnor. De ska hitta en identitet i lektionssalen som anses manlig och samtidigt anpassa sig till ett "kvinnt" ämne. Förväntningarna på pojkarna är inte desamma som för flickorna som har mer givna normer att förhålla sig till. Problemet för pojkarna är att inte bli stämplad som feminin vilket sänker deras status i gruppen. De får inte vara "omanliga" och absolut inte "kvinnt", (Petersson 2007:74). Pojkar hanterar detta dilemma på olika sätt men det vanligaste är att inta en mellanposition där man kan ägna sig en viss del åt skolarbetet utan att förlora i status. Detta framkommer i några av de exempel från observationerna där pojkarna lämnar köket, använder sig av humor och ger uttryck för och ointresse, (jfr Petersson 2007:74; Frosh m.fl. 2002:201). Observationerna i denna studie visar att pojkarna i hög grad lämnar över ansvaret för arbetet på flickorna och man kan anta att de vet att flickorna kommer att ta på sig det. Pojkarna vänder sig också till flickorna när de behöver hjälp (jfr Öhrn 2002:19). Det är lättare att fråga hur man gör istället för att själv ta reda på det och samtidigt riskerar man inte att visa alltför stort intresse och kunskap (jfr Petersson 2007:74). Pojkarna visar också upp en busigare och lekfullare hållning i arbetet i kontrast till flickorna som tar mer ansvar och driver arbetet framåt. Varken pojkarna eller flickorna protesterar mot denna rollfördelning. Anmärkningsvärt är både att pojkarna dominerar flickorna genom att nonchale-

challera deras tilltal, ge dem korthuggna uppmaningar och att ifrågasätta deras arbete och utan att flickorna protesterar (jfr Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:24; Holm 2008:36; Öhrn 2002:19). Flickorna accepterar detta bemötande och gör dessutom som de blir tillsagda. Detta kan vara uttryck för en socialisationsprocess som innefattar kvinnofientlighet och som gör pojkar till män.

I Skola A ser vi kvinnofientlighet i det att pojkarna nonchalerar flickornas tilltal, ger dem korthuggna uppmaningar och deras motstånd mot att ta emot råd från flickorna om de inte själva har bett om det (jfr Mac an Ghaill i Holm 2008:39). Exemplet med flickan som undrar om uppdelningen av fisk är rättvis och får svaret av pojken att han inte bryr sig för att det är hon som har valt fisken kan vara en dominanshandling från pojkens sida där han markerar missnöje mot att hon har valt fisk. Flickor förväntas vara demokratiska och att sätta andra främst och förknippas inte med egoistiskt beteende. Pojkarna ska också dominera för att bli något i de andra pojkarnas ögon (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:24). Man kan anta att de vill bli accepterade i flickornas ögon också och dessa dominanshandlingar är förmodligen något som förväntas av flickorna eftersom de accepterar att bli dominerade. I studien finns också exempel på pojkar som engagerar sig i uppgiften och där alla hjälps åt att driva arbetet framåt. De tar alla ansvar och uppmuntrar och hjälper varandra med uppgiften. Man kan dock undra hur rollfördelningen och stämningen hade varit om det hade varit en eller flera flickor med i gruppen? Hade flickan/flickorna då haft det övergripande ansvaret och drivit arbetet framåt? Eller hade hon hamnat in en underordnad position som en av flickorna i studien som nonchalerades och uppmanades att hämta saker åt pojkarna?

I observationen finns ett exempel på en pojke som utropar att han blir tafsad på av en annan pojke vilket kan vara ett uttryck för homofobi som Mac an Ghaill menar är ett exempel på hur pojkar blir män (Holm 2008:39). I det här fallet handlar det om ett avståndstagande från homosexualitet.

Könskonformitet

Analysen av observationerna visar att hur flickor och pojkar reagerar och interagerar med varandra stämmer väl överens med forskningen om genus och att pojkarnas beteende inte ändras för att de äntrar ett traditionellt "kvinnligt" område (jfr Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:26). Manligheten måste hela tiden erövrats genom kvinnofientlighet, homofobiska utspel och fysisk hårdhet gentemot andra pojkar (jfr Holm 2008:39). Exempel på detta finns i Skola B där två av pojkarna hävdar sin manlighet på ett utstuderat vis. De upprätthåller normen genom att visa sig tuffa, ointresserade och med sin humor. Det är också detta sätt pojkar använder för att "fostra" varandra att hålla sig inom vissa ramar. Inom forskning kallas det för könskonformitet och det är svårare för killar att bryta, speciellt inom arbetarklassen (jfr Holm 2008:200). Detta visar sig också i Skola A fast på ett mer lågmäلت plan och utan att läraren ska uppmärksamma det. I denna undersökning finns även motsatta exempel där pojkar ägnar sig intresserat åt ämnet och Holm skriver om de framgångsinriktade invandrapojkarna som försöker ta sig ur en marginaliserad position i skolan genom att auktorisera sig som den gode eleven (Holm 2007:205). Det ser vi hos den pojke i Skola B som arbetar utan att ställa många frågor till läraren utan istället följer instruktionerna på tavlan och fokuserar på arbetet. Exempel på fysisk hårdhet beskrevs i citatet i början av uppsatsen med pojken som fick motta en spark i magen av en annan pojke och som uppmanades att vara en man av en flicka. Båda könen är med och upprätthåller dessa strukturer där den som bryter dem oftast stöter på stort motstånd (jfr Petersson 2007:74).

Dockvagnar och racerbilar

Jämför man resultaten i denna undersökning med könssocialisationen som Bjerrum m.fl. beskriver den så ändrar sig inte sättet man reagerar och förhåller sig till en aktivitet på om det är det motsatta könets typiska aktivitet (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:26). Eftersom kvinnan har lägre status och därmed också hennes aktiviteter så kan pojken inte kopiera flickornas aktiviteter utan måste skapa nya sätt att förhålla sig till dessa. Han måste göra dessa "manliga" för att inte riskera att sänka sin egen status. Kanske finns det svårigheter att nå upp till ett jämställt samhälle om fokus bara ligger på att kunna anta motsatta könets aktiviteter och att dela hushållsarbetet lika då vi från födseln har tilldelats olika värde beroende på kön. Precis som pojken använder dockvagnen som racerbil så kommer pojken i HK-salen att busa, ta mindre ansvar och dominera flickorna om ingen grundläggande förändring sker. Flickan kommer å sin sida att fortsätta att underordna sig pojkarna och sätta deras behov före sina egna. Hon får rollen som den snälla, ansvarsfulla och omtänksamma dockmamman. Det finns tydliga exempel från observationerna i Skola A där flickorna gör som de blir tillsagda av pojkarna utan protester och där de även passar upp på dessa utan att bli tillsagda att göra det. Omsorgen om pojkarna är stor och detta förväntas också av pojkarna att döma av deras beteende.

Resultatet visar att dominanshandlingar av pojkar sker på båda skolorna men att detta är tydligare på Skola A och möjligen beror det på att de flesta grupperna inte är homogena. Kanske även kraven på mellanskiktsflickorna är större när det gäller könskonformitet? Likheter finns också hos flickorna i de båda skolorna där de inte protesterar mot pojkarnas dominanshandlingar. Skillnaden ligger i att flickorna i Skola A är mer kommunikativa än flickorna i Skola B. Pojkarna ska hitta en identitet i HK-salen som är tillräckligt manlig och detta hanteras på olika sätt beroende på social bakgrund. Många av pojkarna i Skola A visar upp en mellanposition där de ägnar sig åt arbetet men tar mindre ansvar än flickorna. De tystar, undervisar och beordrar flickorna och antar en position som inte ska ifrågasättas i förhållande till flickorna. På Skola B finns exempel på pojkar som tydligt markerar sin "manlighet" i förhållande till ämnet genom sitt sätt att vara. De visar ointresse för läraren och undervisningen, använder sig av "manliga" ljud och kommentarer och bryter mot de normer och regler som gäller. Flickorna tar mer ansvar än pojkarna och driver arbetet framåt till större del och de flesta lever upp till de förväntningar vi har på flickor i ett "kvinnligt" ämne.

Förslag till vidare forskning

Vidare forskning i ämnet kan innehålla intervjuer med lärare och elever där de får redogöra för sin syn på jämställdhet och dess koppling till hem- och konsumentkunskap. Eftersom jämställdhet kan tolkas olika beroende på vem som undervisar så kan det vara intressant att undersöka hur jämställdhet konkretiseras i undervisningssituationen. En annan metod är videoinspelningar där man kan filma elever och lärare och sedan diskutera och reflektera kring interaktionerna med dessa. Även elevers syn på jämställdhet är intressant och en infallsvinkel kan vara att undersöka hur elever vill arbeta för att nå målen för jämställdhet i kursplanen. Det hade också varit intressant att utvidga undersökningen med fler observationer och fördjupa sig i kön relaterat till klass, etnicitet och sexualitet. Tidigare forskning visar att flickor har svårt att göra sina röster hörda och inte vet hur de ska påverka övergripande beslut och jämför man med resultatet i den här studien där flickor inte protesterar mot att bli dominerade så finns en utmaning att undersöka psykologin bakom detta och vad pedagoger kan göra för att bidra till en förändring (jfr Öhrn 2002:43). Ytterligare forskningsfält är de institutioner som utbildar

utbildar lärare i ämnet hem- och konsumentkunskap. Det vore intressant att undersöka hur man arbetar med jämställdhet och genus inom dessa institutioner. Hur tolkar utbildarna jämställdhet och hur kommer det fram i undervisningen? Hur mycket plats får det? Man kan också jämföra institutioner med varandra och söka hitta en gemensam strategi som institutionerna kan använda sig av. En lathund för institutionerna och universiteten som hjälper dem att undervisa om jämställdhet och genus och som tillhandahåller en undervisningsform som når fram till studenterna.

Mål och förväntningar

I den pedagogiska professionen är förväntningar något vi kan arbeta med. Hur kan vi t.ex. synliggöra redan grundläggande förväntningar som finns på eleverna? Eftersom hem- och konsumentkunskap ska utveckla flickor och pojkar genom att ge kunskaper om sambandet mellan jämställdhet och verksamheterna i hushållet är det viktigt att ha grundläggande kunskap om olika teorier om genus samt dess kopplingar till skolan. Dessutom bör vi synliggöra våra rutiner och tankesätt och försöka analysera dessa ur ett genusperspektiv. Det är också viktigt att synliggöra och medvetandegöra jämställdhetsperspektivet för eleverna så att de kan vara med och påverka samt förbättra situationen i lektionssalen. Vi ska dock inte kritisera elevernas beteende eftersom de kanske använder sig av motiv som inte är avsiktliga. Det är bättre att förklara konsekvenserna av deras beteende och göra dem medvetna om problemet (Bjerrum, Nielsen & Rudberg 1991:24). Holmberg menar att vi likställer jämställdhet med genusperspektiv och att språkbruket bidrar till en låg genusmedvetenhet. Det är viktigt att konstatera att jämställdhet är ett mål och inget perspektiv (Holmberg 2005:9). En grundläggande förändring kan endast ske om vi värderar könen lika och har likadana förväntningar på dessa. Petersson menar att lösningen är att uppfatta aktiviteter som olika och inte koppla dessa till kön och de värderingar som de förknippas med. Problemområdet är komplext och det handlar inte bara om att kvinnor och män låser fast sig själva enligt förväntningar utifrån, de låser också fast andra kvinnor och män vid deras roller (Petersson 2007:74).

Studien behandlar interaktioner mellan elever ur ett genusperspektiv och observationer visar att det finns en ojämställdhet i HK-salen som påverkar elevernas handlingsutrymme. Flickor och pojkar har olika roller att leva upp till som är beroende av kön och det finns en maktobalans som påverkar demokratin i lektionssalen till flickornas nackdel. Lärare är med och återskapar denna ordning som är kopplad till etnicitet, sexualitet och genus (jfr Jonsson 2007:270). En förändring kan endast ske om vi har samma förväntningar på flickor och pojkar och erbjuder dem en miljö där de har samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter.

Referenser

- Bjerrum, Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica, (1991). *Historien om flickor och pojkar*. Lund. Studentlitteratur.
- Connell, Robert.W, (2003). *Om genus*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Ekström, Pipping, Marianne, (1990). *Kost, klass och kön*. Umeå. Sociologiska institutionen
- Ekström, Pipping, Marianne, (2005). *Vi ska äta, vem ska laga?* Norrköping. Konferensrapport.
- Frosh, Stephen; Phoenix, Ann; Pattman, Rob (2002). *Young Masculinities: Understanding Boys in Contemporary Society*. Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan.
- Göteborgs stad, (2009) Göteborgsbladet – majversionen 2009.
<http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf>
- Holm, Ann-Sofie, (2007). *Relationer i skolan. En studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik.
- Holmberg, Annica, (2005). *Gör kön till en fråga om makt*. Stockholm. Forum Syd förlag.
- Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), (1991). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
- Jonsson, Rickard, (2007). *Blatte betyder kompis: om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Stockholm: Ordfront.
- Lundgren, Anna Sofia, (2000). *Tre år i g Perspektiv på kropp och kön i skolan*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo, (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, Monica, (2007). *Att genuszappa på säker eller minerad mark. Hem- och konsumentkunskap ur ett genusperspektiv*. Göteborg. Acta universitatis Gothoburgensis.
- Skolverket (2003). *Nationella utvärderingen av grundskolan*. Rapport nr 253. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket, (2000). *Grundskolans kursplaner och betygskriterier..* Stockholm: Fritzes.
- SCB, (2006). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*. Örebro: SCB-tryck.
- Stukat, Staffan, (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund. Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartement, (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94)*. Stockholm:Fritzes.

- Wernersson, Inga, (2006). *Genusperspektiv på pedagogik*. Stockholm. Höskoleverket.
- Widerberg, Karin, (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Öhrn, Elisabet, (2002). *Könsmönster i förändring?* Kalmar: Lenanders Tryckeri.

BILAGA

Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Jag utbildar mig till lärare vid Göteborgs Universitet. Jag skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är mitt examensarbete och som ger mig min lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i Jan-10. Examensarbetets syfte är att undersöka interaktionen mellan elever i hem- och konsumentkunskap. De viktigaste frågorna jag behöver få svar på är hur eleverna interagerar med varandra. För att kunna besvara dessa frågor behöver jag samla in material genom observationer med elever i några klasser.

På er skola kommer undersökningen att genomföras under perioden v.44-46. Jag vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i den observation som ingår i examensarbetet. Alla elever kommer att garanteras anonymitet. De skolor/enheter/klasser som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad jag behöver från er är att ni som elevens vårdnadshavare skriver under detta brev och så snart som möjligt skickar det med eleven tillbaka till skolan så att ansvarig lärare kan samla in svaret vid tillfälle. Sätt således ett kryss i den ruta som gäller för er del:

☐ Som vårdnadshavare ger jag tillstånd att mitt barn deltar i undersökningen

☐ Som vårdnadshavare ger jag inte tillstånd att mitt barn deltar i undersökningen

Datum

.....
vårdnadshavares underskrift/er

.....
elevens namn

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta mig på nedanstående adresser eller telefonnummer:
Med vänliga hälsningar

Eva Fridman tel. XXXX-XXXXXX

Handledare för undersökningen är Monica Petersson

Kursansvarig lärare är Jan Carle, docent, Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen